

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Н.А. Букало

Україна, м. Луцьк, Волинський інститут економіки та менеджменту

В данной научной работе рассматриваются актуальные вопросы проблем становления и специфики функционирования экономических отношений на рынке образовательных услуг, а также отмечены особенности его формирования.

За роки незалежності у державі відбулися значні зміни політичного та соціально-економічного характеру, що вплинуло на усі сфери економіки, в тому числі і на систему освіти, принципи і засади функціонування якої в нових умовах набули інших ознак і пріоритетів. Держава намагається інтегрувати у європейське співтовариство, а це передбачає забезпечення високого розвитку економіки та добробуту населення.

Актуальність проблеми становлення та специфіки функціонування економічних відносин на ринку освітніх послуг суттєво зросла в зв'язку з підписанням Україною Декларації про Болонський процес. Дана проблема має ряд невирішених питань, серед них: в розвитку ринку освітніх послуг мають місце елементи стихійності, некерованості; оптимальні пропорції між галузями знань та кількістю студентів і майбутніх фахівців, між державними та приватними вищими навчальними закладами; недостатнім є державне регулювання в освітній сфері.

Значення освіти у відтворювальному процесі полягає, насамперед, у тому, що вона виконує пізнавальну, методологічну, практичну функції. Разом із тим, освіта здатна забезпечити як гармонізацію інтересів у суспільстві, так і створити нерівність. Остання тенденція може набрати прискорення в Україні, що вимагає відповідних впливів держави щодо врегулювання механізму надання передусім платних послуг закладами освіти всіх рівнів, забезпечення доступності освіти, зокрема вищої, для всіх верств населення [1].

На думку В.В. Гапон [2, с. 97-99], система підготовки спеціалістів в Україні розвивається і вдосконалюється, виходячи із двох її специфічних функцій: система виконує економічну, продуктивну функцію, тобто забезпечує відтворення висококваліфікованих елементів сукупної робочої сили суспільства і тим самим сприяє розвитку продуктивних сил; друга соціально політична функція – задовольняє духовні, інтелектуальні потреби людини, сприяє всебічному розвитку особистості. Основою діяльності вищих навчальних закладів є такі показники: план підготовки спеціалістів, заходи щодо підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, розвитку науково-дослідної роботи, матеріально-технічної бази, поліпшення матеріальних умов життя т. ін.

З позиції структурної організації ринку освітніх послуг суттєве значення має кількість виробників (продавців) і кількість споживачів (покупців), що приймають участь в процесі обміну.

До вищих навчальних закладів належать: технікуми, училища, коледжі, інститути, консерваторії, академії, університети тощо.

ВНЗ здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст – забезпечують технікуми, училища, інші вищі навчальні заклади I рівня акредитації; бакалавр – забезпечують коледжі, інші вищі навчальні заклади II–IV рівнів акредитації; спеціаліст, магістр – забезпечують вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації.

Ринкові відносини зумовили стрімкий розвиток ринку освітніх послуг, що спричинило появу в державі цілої низки нових закладів освіти усіх рівнів акредитації та форм.

Сьогодні молодь України, а саме: 548,5 тис. студентів, здобуває освіту за професійними програмами у 619 вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації (із них приватні -71); 2026,7 тис осіб навчається у 347 закладах III-IV рівнів акредитації (із них приватні -112). Останнім часом, значно зростає чисельність студентів заочної форми навчання. У 2005 році порівняно із 1996 роком цей приріст становив: у навчальних закладах I-II р. а.- 1,3%, а в закладах III-IV р. а.- 9,8%.

З кожним роком збільшується питома вага абітурієнтів, зарахованих до вузів для навчання на платній основі. Так, якщо у 1995/96 навчальному році для навчання за рахунок фізичних та юридичних осіб було прийнято 18%, то у 2004/05 -61% [3].

Структура вищих навчальних закладів України показана в табл. 1.

Таблиця 1

Структура вищих навчальних закладів України

Типи ВНЗ	Вищі навчальні заклади		
	1995/1996 н.р.	2000/2001 н.р.	2004/2005 н.р.
Всього ВНЗ I-IV рівнів акредитації.	1037	979	966
Технікуми, (%)	41	32	25
Училища, (%)	24	22	20
Коледжі, (%)	10	14	14
Інститути, (%)	14	15	19
Академії, (%)	4	6	7
Університети, (%)	7	11	15

Показники табл. 1. свідчать про зменшення в середньому по Україні ВНЗ I-IV р. а. в 2004/2005 н. р. порівняно з 1995/1996 н. р. на 71 заклад. Це відбулося за рахунок скорочення кількості технікумів (майже вдвічі), училищ, коледжів. Проте за вказаний період прослідковується значне збільшення університетів.

Сучасний ринок освітніх послуг характеризується невідповідністю попиту і пропозицій – має місце перевищення пропозицій над попитом, що створює конкуренцію між вищими навчальними закладами за абітурієнтів, а потреба споживачів отримати освітню послугу набагато більша ніж існуючий попит на цих спеціалістів в різних галузях економіки. Як наслідок відбувається «перевиробництво» спеціалістів, на яких відсутній попит на ринку праці і водночас виникає дефіцит інших спеціальностей та професій.

З цього приводу В. Кремень зауважив, що невід'ємною складовою проблеми мережі вищих навчальних закладів є проблема працевлаштування випускників, взаємодії роботодавців з вищими навчальними закладами, структури та обсягів підготовки фахівців з вищою освітою.

Саме сьогодні гостро постає питання в наданні освітніх послуг, що відповідають рівню акредитації вищого навчального закладу та критеріям якості, вирішення проблеми оптимізації підходів до розподілу ресурсів та визначення пріоритетів у підготовці фахівців на ринку праці. Адже мета управління діяльністю вищого навчального закладу, не просто вижити в умовах конкуренції, а бути здатним відповісти на потреби суспільства в зниженні безробіття через підготовку фахівців, ґрунтовану на попередньому прогнозуванні у їх необхідності для економіки і невиробничої сфери.

Відомо, що в ринковій економіці відсутній адміністративний контроль за виробництвом і споживанням. Тому, на сьогодні, виникає нагальна потреба впровадження державного контролю планування обсягів підготовки спеціалістів та розробка методики потреб галузей економіки у висококваліфікованих кадрах як на регіональному так і державних рівнях. А головним критерієм ефективності економічних механізмів в освіті є якість освіти, а необхідною умовою для її досягнення є фінансове забезпечення закладу освіти та його висококваліфікована кадрова база.

Перелік посилань

1. *Оболенська Т.Є. Маркетинг у сфері освітніх послуг. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Спеціальність 08.06.02 - Підприємництво, менеджмент та маркетинг. К.;, 2002.*

2. *Гапон В.В. Формалізація об'єктів і процесів у системі вищої освіти та вибір моделі для оцінювання діяльності вищих навчальних закладів//Тези доповідей дев'ятої української науково-методичної конференції «Нові інформаційні технології навчання в навчальних закладах України».- Одеса: ОНМУ.-2003.- С.97-99.*

3. *Статистичний щорічник України за 2004 рік. За ред. Осауленка О.Г.-К: Консультант, 2005.-591 с.*